

debatten. Under några decennier från 60-talet och framåt, då Foot var verksam i USA, ägnade hon sig åt normativ och tillämpad etik och blev den första att formulera det numera välbekanta spåravnsexemplet, som gett upphov till en egen moralfilosofisk subgenre. I sin enda monografi, *Natural Goodness*, som publicerades så sent som 2001, återvände Foot till frågor av metaetisk karaktär. Boken fick dock endast begränsad uppmärksamhet.

Det må således vara en lätt överdrift att påstå att Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch förändrade moralfilosofin. Men det spelar ingen större roll. Som jag noterade i början av recensionen förtjänar historien om dem ändå att berättas.

Jonas Olson

Litteratur

Anscombe, G. E. M. 1958. "Modern Moral Philosophy". *Philosophy* 33, s. 1–19.

Gåvertsson, Frits. 2019. "Somervilleskolans filosofiska program". *Filosofisk tidskrift* 40, nr 3, s. 39–47.

Svensson, Frans. 2023. "Benjamin J. B. Lipscomb: Oxfordkvartetten. Hur Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch förändrade moralfilosofin". *Tidskrift för politisk filosofi* 2023, nr 2. https://www.politiskfilosofi.se/fulltext/2023-2/TPF_2023-2_43-49_frans_svensson.html.

Livsmeningar: En tankebok

Carl-Reinhold Bråkenhielm och Lotta Knutsson Bråkenhielm

Fri Tanke 2023. 415 s. ISBN 978-91-8973-376-3

När jag i undervisningssammanhang kommer in på frågor om livets mening händer det inte sällan att studenter efteråt berättar att det var just sådana frågor som de trodde att filosofer i huvudsak ägnar sig åt. Jag miss-tänker att detta är en rätt utbredd föreställning bland människor. Enligt till exempel Julian Young är det också så att åtminstone den moderna kontinentalfilosofin faktiskt kan karaktäriseras som en strävan efter att komma till rätta med livets mening efter Guds död (det vill säga, efter det att vi i moderniteten har förlorat en tidigare övertygelse om att jordelivet utgör en resa mot en annan, sannare värld).¹ Utan att på något sätt vara expert på modern kontinentalfilosofi måste jag säga att detta framstår för mig som en aning överdrivet. Men oavsett vad, så råder det knappast någon tvekan om att livets mening har diskuterats i betydligt större utsträckning inom den kontinentalfilosofiska inriktningen än inom den

1. Se Young, *The Death of God and the Meaning of Life* (Routledge, 2003), s. 4 och s. 83.

analytisk-filosofiska. Analytiska filosofer tog under lång tid upp livets mening (om de alls gjorde det) främst i allmänt hållna föredrag och essäer. Det har emellertid skett en förändring i detta avseende under de senaste två eller tre årtiondena, och livets mening är numer – eller är i alla fall på god väg att bli – ett etablerat forskningsfält även inom den analytiska filosofin. Intressant nog är livets mening vidare ett område på vilket representanter för de olika inriktningarna tenderar att läsa och tala med varandra, snarare än att vara engagerade i ett tröttsamt skyttegravskrig.

Den filosofiska diskussionen om livets mening försiggår på två olika nivåer.² På vad som ofta kallas för den *begreppsliga* nivån handlar diskussionen om meningen hos uttrycket "livets mening" – om vad det är som vi undrar över när vi undrar över livets mening. På vad vi kan kalla för den *substantiella* nivån gäller diskussionen i stället formulerandet av, samt eventuella argument för och emot, olika föreställningar om vari livets mening närmare bestämt består. Att navigera mellan dessa två nivåer är inte alltid så enkelt, vilket också märks i många av de uppsatser och böcker som skrivits i ämnet på senare år. Som jag skall återkomma till nedan, gäller detta även för den på förlaget Fri Tanke utkomna boken *Livsmeningar: En tankebok*, författad av religionsfilosoferna Carl-Reinhold Bråkenhielm och Lotta Knutsson Bråkenhielm.

Livsmeningar är en ambitiös och med sina strax över 400 sidor omfångsrik bok. Författarparet är mycket erfarna: de har båda (bland mycket annat) skrivit om livets mening i tidigare arbeten och på sina ställen återger och utvecklar de också tankar från dessa i den nya boken. Det slås fast i inledningen att det här inte rör sig om "en självhjälpsbok". De "ger inga råd om hur man lever livet meningsfullt och gör inga punktuppställningar över vad som bör ingå i ett meningsfullt liv" (s. 7). Målsättningen har i stället varit att åstadkomma vad författarna kallar för "en *tankebok*": att "ge olika infallsvinklar på ämnet" och "olika exempel på livsmeningar", genom att knyta "an till aktuell filosofisk diskussion" (s. 7, kursivering i originalet). På det stora hela får en lov att säga att de uppfyller denna målsättning. De går verkligen igenom många olika infallsvinklar på livets mening – narrativism och livets mening, naturalism och livets mening, Gud och livets mening och döden och livets mening, för att bara nämna några. Med undantag för delar av de avslutande kapitlen, i vilka författarna var för sig redogör för de positioner som de själva lutar åt, så

2. Distinktionen som jag har i åtanke motsvarar i stort sett den som till exempel John Rawls drar mellan *concept* ("begrepp") och *conception* ("föreställning") i *A Theory of Justice* (reviderade upplagan, Harvard University Press, 1999), s. 9.

består också boken av presentationer av de olika infallsvinklarna i kombination med genomgångar av mer eller mindre viktiga argument för och emot olika föreställningar om vari livets mening, givet de relevanta infallsvinklarna, består. Författarna lyckas också i alla fall någorlunda väl med att knyta an till aktuell filosofisk litteratur på området. Det finns dock en lite olycklig slagsida mot artiklar (från dagstidningar såväl som från tidskrifter och antologier) och böcker skrivna på svenska. Detta är olyckligt dels eftersom dessa texter knappast kan sägas vara – eller ha varit – särskilt inflytelserika, dels eftersom de i många fall inte är alls lika sofistikerade som många andra texter.³ Givet att författarna ägnar delar av boken åt frågor om vad det kan tänkas innebära att *uppleva* sitt liv som meningsfullt, liksom åt vad som kan ge upphov till sådana upplevelser hos oss, så är det vidare lite synd att boken inte innehåller ordentliga genomgångar av eller hänvisningar till det vid det här laget stora arbete om dessa saker som har utförts inom den empiriska psykologin. Detta arbete har inte minst under de senaste åren haft ett betydande inflytande på den filosofiska debatten om livets mening.

En ytterligare sak som drar ned helhetsintrycket något har att göra med att kapitlen i boken inte är samförfattade. Detta har fått till följd att det förekommer många hänvisningar till saker som den andra författaren diskuterar vidare i ett annat kapitel än det som en för tillfället läser. Efter hand blir detta lite irriterande. Som läsare önskar en att de tillsammans skulle ha uttömt en viss fråga eller ett visst tema i taget, för att sedan gå vidare till nästa.

Den enligt min uppfattning största svårigheten med *Livsmeningar* gäller emellertid navigerandet mellan vad jag ovan kallade för den begreppsliga nivån och den substantiella nivån. Om meningen hos uttrycket "livets mening" kan vi i kapitel 3 ("Liv, mening och livets mening") läsa följande:

När man talar om "livets mening" kan man med "liv" avse (åtminstone) tre olika saker: a) den enskilda individens liv (den personliga meningsfrågan), b) mänskligheten i stort, kanske även det biologiska livet (den sociala meningsfrågan), och c) universum som helhet (den kosmiska meningsfrågan).

3. Ett viktigt undantag är Thaddeus Metz bok, *Meaning In Life* (Oxford University Press), från 2013, vilken i vissa kapitel används mycket flitigt av författarna. (Eftersom Metz var den person som för många år sedan gav mig min första lektorsanställning i filosofi, så kan jag inte låta bli att lägga till här att Metz, i kontrast till vad som anges i *Livsmeningar*, inte är en sydafrikansk filosof. Han har förvisso varit verksam i Sydafrika under många år, men är amerikan.)

I detta sammanhang kan "mening" betyda (åtminstone) tre olika saker: 1) värde, livstillfredsställelse, 2) syfte, ändamål, avsikt, och 3) begriplighet, sammanhang.

Under varje betydelse av mening kan vi skilja mellan dels ett subjektivt och objektivt svar, dels partiell och yttersta mening. (s. 50)

Givet att uttrycket "livets mening" i ljuset av det ovanstående kan avse många olika saker, samt att författarna – i kontrast till många andra i den samtida filosofiska diskussionen – inte vill begränsa sig till en eller ett par av dessa, så är det kanske inte så förvånande att det emellanåt blir lite svårt att hänga med i deras utläggningar av olika substantiella föreställningar om vari livets mening består (exakt i vilken eller vilka betydelser av "livets mening" är de relevanta föreställningarna tänkta att förse oss med svar på vari livets mening består?). Vidare undrar en som läsare emellanåt om inte författarna omedvetet växlar mellan olika betydelser av "livets mening" i sina diskussioner av förtjänster och problem med olika substantiella föreställningar.

För att parafrasera Karl Pilkingtons omdöme om den kinesiska muren ("*it's not the 'great' wall of China. It's an all right wall. It's the 'All Right Wall of China'*"): *Livsmeningar* är inte den stora boken – eller för den delen en stor bok – om livets mening. Men för den som önskar en första allmän introduktion till den filosofiska diskussionen om detta ämne, så är det en okej bok. Och det är väl vackert så.

Frans Svensson

Antingen eller

Elif Batuman. Översättning: Maria Lundgren

Natur & Kultur 2024. 350 s. ISBN 978-91-27-17738-3

Antingen eller är författaren Elif Batumans andra bok. Boken publicerades på engelska 2022 och nu har Maria Lundgrens översättning gjort den tillgänglig på svenska. I *Antingen eller* så följer läsaren Selin medan hon går sitt andra år på Harvard. Likt Batuman själv fokuserar Selin sina studier på litteraturvetenskap. Under bokens gång navigerar hon de utmaningar som följer från att hon lämnar ungdomen bakom sig och tar sina första steg in i vuxenlivet. Selins upplevelser – vare sig kopplade till hennes kärleks- eller akademiska liv – speglas alltid utifrån ett förstapersonsperspektiv. Läsaren får intimt observera Selins